

Dr hab. Teresa Żółkowska prof.US

Instytut Pedagogiki

Uniwersytet Szczeciński

Recenzja rozprawy doktorskiej

nt. „Doświadczenie wyłaniającej się dorosłości osób z głębszą
niepełnosprawnością intelektualną”, przygotowanej przez
mgr Agatę Miodek-Wojdyła, pod kierunkiem naukowym prof. UZ dr hab.

Zdzisławy Janiszewskiej-Nieścioruk

Przedłożona do recenzji praca wpisuje się w szeroko pojęty nurt badań nad funkcjonowaniem społecznym osób z niepełnosprawnością intelektualną. Podjęty w rozprawie problem należy określić jako znaczący przede wszystkim w aspekcie konstruowania systemu wsparcia społecznego wskazanych osób. Przedmiotem badań (s.77), zgodnie z założeniami przyjętej perspektywy to jest fenomenologii jest rozumienie samego zjawiska dorosłości, jak i sposobów jego doświadczania przez osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną, ich rodziców, osoby zawodowo związane z tematyką niepełnosprawności intelektualnej oraz osoby niemające osobistych ani zawodowych doświadczeń w tym zakresie. Zjawisko dorosłości osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną zostało poddane opisowi z perspektywy doświadczających go podmiotów.

Celem (s.78) przeprowadzonych badań empirycznych był opis fenomenu dorosłości młodych osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną, a założonym rezultatem było dostarczenie opisu przestrzeni wynikowej, na którą składa się ograniczona liczba sposobów konceptualizowania fenomenu dorosłości młodych osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Zaprezentowane wyniki są bardzo cenne dla nauczycieli, terapeutów, rodziców. Pomagają poznać i opisać niepełnosprawność intelektualną w szerokiej, wielowymiarowej perspektywie i z takiego punktu widzenia odnoszą się do podejmowania prób konstruowania wsparcia społecznego omawianej grupy.

Rozprawa posiada układ typowy dla prac o charakterze empirycznym. Całość została zawarta na 199 stronach.

Oceniając rozprawę najpierw odniosę się do kwestii ogólnych – wartości podjętego tematu oraz struktury dysertacji, w dalszej części skupię się na zagadnieniach szczegółowych.

1. Uwagi wstępne. Mimo tego, że w ostatnich latach notujemy wzrost zainteresowania pedagogów, psychologów oraz przedstawicieli innych nauk (biologicznych, medycznych, społecznych, technicznych, itp.) zagadnieniem dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną to praktyczne rozwiązania systemu wspierania tych osób ciągle wydają się być niewystarczające. W tym kontekście problematyka przedłożonej do recenzji dysertacji doktorskiej zasługuje na szczególne uznanie.

Bez wątpienia walorem pracy jest jej wielopłaszczyznowość. Istnieje kilka trendów koncentrujących sposoby ujmowania niepełnosprawności intelektualnej. Znaczące tutaj okazują się perspektywy badawcze samej niepełnosprawności intelektualnej. Ważne są też koncepcje uczestnictwa społecznego omawianej grupy osób. Podejście do ich praw oraz problemy aktywizacji, terapii, rehabilitacji społecznej i zawodowej. W przedłożonej rozprawie wszystkie sposoby ujmowania omawianego fenomenu są rozpatrywane z perspektywy ekologiczno-społecznej. Ta właśnie perspektywa pozwala na wieloaspektowe rozpatrywanie badanego problemu, co z pewnością jest dużym walorem pracy.

Podkreślić należy także jakościowy charakter prowadzonych dociekań empirycznych. Prace badawcze, na gruncie pedagogiki specjalnej, oparte na strategii jakościowej są co prawda coraz częściej realizowane, ale nie należą do powszechnych. Tymczasem w badaniach nad wprowadzaniem nowatorskich sposobów konstruowania systemu wsparcia dostarczają wielu wartościowych informacji, trudnych lub wręcz niemożliwych do zebrania przy pomocy innych, częściej stosowanych metod ilościowych.

W ocenie wartości podjętego tematu pracy nie sposób pominąć kwestii wskazywanych wyżej celów. Bowiem to właśnie cele decydują o charakterze pracy, a zarazem uwydatniają jej naukowy charakter. W recenzowanej pracy cele zostały sformułowane poprawnie merytorycznie oraz w sposób, który jasno i precyzyjnie wyznaczył kierunek dociekań badawczych.

W strukturze rozprawy widoczne są trzy części. Pierwsza stanowi teoretyczne tło prowadzonych badań, druga to opis koncepcji badawczej, trzecia zaś to prezentacja i interpretacja uzyskanych w badaniu danych. Całość zamyka niezwykle bogata bibliografia oraz aneks. Wskazane części posiadają układ logiczny, a praca jest komplementarna.

2. Teoretyczne podstawy badań. W zakresie tej części Autorka wyróżniła dwa rozdziały.

W obrębie pierwszego mieszczą się dwa podrozdziały. Pierwszy to „Niepełnosprawność intelektualna – ujęcie wielopłaszczyznowe” a drugi „Rozwój człowieka w ciągu życia. Dojrzewanie i dorosłość”.

W rozdziale drugim są też dwa podrozdziały to jest :

„Ekologiczna teoria rozwoju człowieka Urie Bronfenbrennera” oraz „Dorosłość osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną we współczesnym świecie”.

Odnosząc się do ogólnej oceny części teoretycznej należy wskazać, że zostały tu zaprezentowane wszystkie ważne kwestie związane z przedmiotem badań. Odnajdujemy tu bowiem problematykę: pojęcia niepełnosprawności intelektualnej, charakterystyki osób z głębszym stopniem tej niepełnosprawności, przegląd badań n temat integracji, normalizacji, autonomii omawianych osób oraz ich aktywizacji i rehabilitacji zawodowej. Ważne dopełnienie treści odnoszących się do fenomenu niepełnosprawności intelektualnej stanowią podrozdziały na temat współczesnych przemian: kulturowych, ustrojowych zachodzących w Polsce i ich konsekwencji dla osób ze wskazaną niepełnosprawnością.

Teoretyczne tło badań jest rezultatem wnikliwej kwerendy literatury. W odwołaniach przeważają prace z zakresu pedagogiki specjalnej, socjologii, psychologii. Nie brakuje także literatury obcojęzycznej. Przywołane pozycje zostały bardzo starannie dobre, tworzą przejrzysty kontekst i świadczą o bardzo dobrej orientacji Autorki w analizowanych zagadnieniach.

3. Metodologia badań. Zagadnienia metodologiczne badań własnych oraz dokładną analizę terenu badań i charakterystykę grupy badanej Doktorantka umieściła w rozdziale trzecim. Część ta zawiera jasno sprecyzowany cel badań, problemy badawcze, opis zastosowanych metod badawczych.

Cel badań był już przedmiotem analizy w części ogólnej recenzji, w tym miejscu zatem pomijam dyskusję nad nim. Zasadniczy problem badań został wyprowadzony z celu i jest jego trafnym odzwierciedleniem. W dalszej części Autorka prezentuje listę pytań badawczych. Całość listy otwierają dwa główne problemy badawcze. Zostały one sformułowane zgodnie z założeniami przyjętej perspektywy czyli fenomenografii. Problemy szczegółowe zostały też uporządkowane w dwie grupy. Pierwsza grupa odnosi się do pytań związanych z „otoczeniem społecznym młodych dorosłych z głębszą niepełnosprawnością intelektualną” a druga do grupy „młodzi dorośli z niepełnosprawnością intelektualną”. Zgodnie z założeniami fenomenografii pytania obejmowały zarówno problem rozumienia zjawiska przez badane podmioty, jak i problem sposobów jego doświadczenia. W pełni zgadzam się z zaproponowanym przez mgr Agatę Miodek-Wojdyła sposobem formułowania problemów i argumentacji związanej z odejściem od hipotez. Mimo braku hipotez Autorka zdaje sobie sprawę z tego, że Jej badania, są ukierunkowane przez ramy pojęciowe wynikające z przyjętej teorii. Mgr Agata Miodek-Wojdyła dostrzega to ukierunkowanie w obszarze narzędzia badań oraz sposobie doboru grupy badawczej. W przypadku tego drugiego kryterium, to – jak pisze Doktorantka, w grupie osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną znalazły się osoby, które mieściły się wiekowo w przedziale „wyłaniającej się dorosłości” (tj. 18.-25. r.ż.) oraz miały orzeczenie o umiarkowanym lub znacznym stopniu niepełnosprawności. W tym miejscu warto podkreślić, że mgr Agata Miodek-Wojdyła przyjęła koncepcję wyłaniającej się dorosłości J. J. Arnetta (co pociągnęło za sobą metodologiczną konieczność ograniczenia grupy badawczej dorosłych osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną do tych, które spełniały kryteria wieku wskazanego przez Arnetta). W grupie, która reprezentowała otoczenie społeczne młodych dorosłych z głębszą niepełnosprawnością, Doktorantka wyłoniła trzy podgrupy, tj.: osoby pracujące z dorosłymi z niepełnosprawnością intelektualną, rodziców dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz osoby, które nie były ani zawodowo, ani prywatnie związane z osobami dorosłymi z niepełnosprawnością intelektualną. Badania pani magister zrealizowała w każdej z wyłonionych grup.. Warto również zaznaczyć, że w wywiadach przeprowadzanych z grupą osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną Autorka posłużyła się dodatkowymi materiałami – zdjęciami, które będąc konkretnym materiałem ułatwiały badanym konceptualizowanie pojęć abstrakcyjnych. Ogółem Pani Agata Miodek-Wojdyła przeprowadziła 41 wywiadów we wszystkich grupach, z których do analiz wykorzystwała 24. Jak wskazuje Autorka liczba analiz w poszczególnych grupach zależna była, zgodnie z założeniami badań fenomenograficznych, od poziomu wysycenia. Stąd też liczba

wywiadów w poszczególnych grupach nie jest równoliczna. Jak ustaliła Doktorantka najliczniejszych analiz wymagała grupa rodziców dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Można przypuszczać, że wynika to z faktu, że dla tej grupy analizowane zagadnienie stanowiło bardzo osobiste przeżycie. Natomiast najmniej licznie reprezentowaną grupę stanowiły osoby niezwiązane zawodowo ani prywatnie z analizowanym zagadnieniem.

Reasumując, pragnę podkreślić, że zaprezentowana w rozdziale trzecim dysertacji, koncepcja badań jest logiczna, komplementarna, została opracowana zgodnie z powszechnymi wzorcami metodologii badań społecznych. Widoczny jest związek między celem badań a przyjętymi procedurami. Rozdział ten świadczy o dojrzałości metodologicznej Doktorantki.

4. Wyniki badań. W aspekcie zaprezentowanych założeń nie dziwi, że Doktorantka uzyskała bogate i wartościowe zbiory danych, a ich analiza stała się podstawą do interpretacji i wyjaśniania badanych zjawisk, prowadzonych z wykorzystaniem stanowisk prezentowanych w literaturze przedmiotu. Wyniki badań oraz ich omówienie zostało przedstawione w rozdziale czwartym.

Szczegółowe wyniki badań dostarczają wielu interesujących poznawczo informacji. Uogólniając Autorka stwierdziła, że dorosłość osób z niepełnosprawnością intelektualną, oraz przesunięcie wieku wkraczania młodych ludzi w dorosłość są silnie powiązane ze współczesnymi zmianami społeczno-kulturowymi. Jak wnioskuje Doktorantka (s.177), współczesna sytuacja społeczna, w której rozmywa się zarówno sama definicja dorosłości, jak i granica jej osiągania, daje osobom z głębszą niepełnosprawnością intelektualną możliwość na to, by zaistnieć w świadomości społecznej jako osoby dorosłe. Społecznie dopuszczana i akceptowana jest bowiem wielość wzorców przekraczania progu dorosłości, a podejmowanie określonych zadań związanych z dorosłością nie jest już kwestią normatywną, gdyż dorosłość przestaje być pewnym obiektywnym faktem. Dynamiczne zmiany zarówno w obszarze makro, jak i mikro, dają więc tym ludziom coraz większe potencjalne możliwości, a kluczowym czynnikiem warunkującym pozytywny transfer w dorosłość może okazać się odpowiednio dobrane, spersonalizowane wsparcie jednostki na drodze do osiągnięcia maksimum swych możliwości.

Analiza wyników badań stała się dla Doktorantki także polem służącym określeniu kierunków dalszych dociekań, co świadczy o szerokich perspektywach Autorki i pozawala

mieć nadzieję na kontynuowanie tych jakże istotnych dla praktyki pedagogiki osób z niepełnosprawnością intelektualną eksploracji badawczych.

Rozdział czwarty posiada przejrzystą strukturę, koncepcja omawiania danych jest logiczna, podobnie na uznanie zasługują także sposoby argumentowania przyjętych stanowisk.

5. Ogólna ocena rozprawy. Szczegółowa analiza pracy pozwoliła już wcześniej odnieść się do wielu jej elementów. W tym miejscu pragnę wyrazić opinię ogólną. Przede wszystkim bardzo wysoko oceniam pomysł badawczy, jego aktualność, a także znaczenie dla praktyki. Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury. Bogactwo cytowanych źródeł pozwoliło na zakreslenie tła teoretycznego badań i wyprowadzenie z niego problemów badawczych. Bardzo wysoko oceniam koncepcję badań, jej konstrukcja świadczy o opanowaniu warsztatu badawczego. Dojrzała koncepcja zaowocowała poznawczo wartościowym materiałem badawczym. Sądzę, że szczególnie tę część, warto zaprezentować szerszej opinii w postaci monografii. Podsumowując ogląd globalny pracy nie sposób pominąć jej wysokiej jakości pod względem edytorskim i językowym.

Biorąc pod uwagę poczynione uwagi stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Agaty Miodek-Wojdyła pt. „Doświadczenie wyłaniającej się dorosłości osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. UZ dr hab. Zdzisławy Janiszewskiej-Nieścioruk nie tylko spełnia wszystkie wymagania stawiane w obowiązujących przepisach rozprawom doktorskim, ale zasługuje na wyróżnienie. Wnoszę na tej podstawie o dopuszczenie mgr Agatę Miodek-Wojdyła do dalszych etapów przewodu doktorskiego i wnioskuje o wyróżnienie pracy pt. „Doświadczenie wyłaniającej się dorosłości osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną”.

KIEROWNIK
Katedry Pedagogiki Specjalnej
Instytut Pedagogiki US

dr hab. Teresa Zolkowska, prof. US